

Izvorni znanstveni članak

UDK: 355.356(1-622 NATO)»200»
327.51(1-622 NATO)»200»

Primljeno u uredništvo: 5. prosinca 2006.
Prihvaćeno za tisak: 29. prosinca 2006.

NATO: Između stabilizacije kriza i globalnih izazova

RADOVAN VUKADINović*

Sažetak

Ukoliko bi se NATO-va transformacija htjela vidjeti kao dugoročan proces onda je moguće ustvrditi da će se i političke i vojne koordinate akcije usmjeriti oko dva glavna pravca koji će ujedno biti i temeljni znači raspoznavanja NATO-a u sljedećem razdoblju. Stabilizacija i globalizacija mogu se već sada pokazati kao dvije odrednice oko kojih teče splet glavnih aktivnosti i koje će dominirati u nastupu NATO-a prema vani, ali koje će isto tako odrediti tempo unutarnjih političkih i stratejskih rasprava i diskusija vezanih uz transformaciju samog NATO-a.

Ključne riječi: NATO, NATO Summit u Rigi, transformacija, stabilizacija, globalizacija

U velikoj transformaciji, koju je prošao u gotovo šezdeset godina svog postojanja, NATO je od ugovora koji je trebao omogućiti suradnju i ojačati sigurnost u području zemalja Sjevernog Atlantika došao u fazu da se u poslijeratnim međunarodnim odnosima ta organizacija sve više pokazuje kao instrument sigurnosti koji svojim akcijama i utjecajem prelazi regionalne okvire i dobiva sve više interglobalnog karaktera. Dilema: *out of area or out of business*¹ već je riješena u praksi i NATO se danas pojavljuje kao organizacija koja djeluje na tri kontinenta: Europa, Azija (Afganistan i Irak) i Afrika (Darfur).

* Prof. dr. sc. Radovan Vukadinović, redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: radovanvukadinovic@hotmail.com.

¹ Dilemu "out of area or out of business" prvi je javno naznačio američki senator Lugar 1993. godine.

Upravo oko tih točki² na kojima se danas nalaze snage NATO-a može se promatrati i novo formuliranje zadaća koje će vrijediti za 21. stoljeće i oko kojih će teći daljnje NATO-ve aktivnosti.

Ako bi se NATO-va transformacija htjela vidjeti kao dugoročan proces, a za to postoji dosta argumenata, onda je moguće ustvrditi da će se i političke i vojne koordinate akcije usmjeriti oko dva glavna pravca koji će ujedno biti i temeljni znaci raspoznavanja NATO-a u slijedećem razdoblju. Stabilizacija i globalizacija mogu se već sada pokazati kao dvije odrednice oko kojih teče splet glavnih aktivnosti i koje će dominirati u nastupu NATO-a prema vani, ali koje će isto tako odrediti tempo unutarnjih političkih i stratejskih rasprava i diskusija vezanih uz transformaciju samog NATO-a. Dva pravca teći će usporedo, oni će zahtijevati stalan angažman i na rješavanju tekućih problema, a u hodu NATO će pokazati svoje mogućnosti snalaženja u promjenama u svijetu, ali i izvođenja promjena unutar svoje vlastite strukture.

1. Stabilizacija

Unatoč početnim najavama da će kraj hladnog rata označiti novo razdoblje međunarodnih odnosa u kome će doći do širenja demokracije, slabljenja napetosti i povećanja stabilnosti gotovo u globalnim razmjerima, to se ipak nije dogodilo. Nuklearna napetost i vojni potencijal koji je imao bipolarno blokovsko značenje zamijenjen je novim opasnostima polivalentnog karaktera koje su jasno potvrdile da ne stoji niti teza o kraju povijesti, kao niti sve one proklamacije o kraju napetih međunarodnih odnosa. Nove vrste kriza zamijenile su blokovsku konfrontaciju, a različiti oblici ugroza postali su još brojniji.

Iako destabilizacija prilika na Balkanu nije dovela do nekog većeg europskog niti euroatlantskog poremećaja, to je ipak bio znak da se takva kretanja ne mogu dopustiti i da ona mogu itekako ozbiljno utjecati na europsku sigurnosnu strukturu. Stoga je nakon početnih nesnalaženja, vezanih poglavito uz pokušaje djelovanja EU, na scenu stupio NATO koji je svojim autoritetom, a na kraju i vojnom silom, utjecao na to da se dovrši proces raspada Jugoslavije i da se silom udare temelji sporazumijevanja. NATO se pokazao kao instrument sposoban nametnuti politička rješenja i pokrenuti proces rješavanja problema. Iako se to nekima unutar regije, a pogotovo onima izvan nje, činilo presporim ili pak nedostatno radikalnim djelovanjem ipak je ta djelatnost dovela do stabilizacije prilika, postupnog normaliziranja odnosa i početaka regionalne suradnje. NATO na Balkanu nije bio jedini politički akter, ali je sva-

2

NATO je prenio dio svoje odgovornosti u Bosni i Hercegovini na EU, ali je zadržao glavni stožer u Sarajevu; na Kosovu NATO djeluje u tradicionalnom obliku jačanja mira; na Mediteranu NATO djeluje u okviru antiterorističke operacije; u Afganistanu NATO vodi stabilizirajuće snage; u Pakistanu NATO pruža pomoć nakon prirodne katastrofe, a u Dafuru se pruža pomoć Organizaciji afričkog jedinstva u logistici. D. Riggio, "NATO's Support to Stabilization and Reconstruction", u: *Tomorrow's Leaders and the Future of Euro's Atlantic Security*, Rome Atlantic Forum, Rome, 2006., str. 79.

kako svojom odlučnošću utjecao na to da se otvori prostor za sve ostale međunarodne aktere i da se preko njih krene u proces stabilizacije i izgradnje novih odnosa.

U nekim širim teorijskim raspravama moglo bi se, naravno, analizirati taj proces stabilizacije i možda je još uvijek moguće govoriti o nestabilnoj sigurnosti koja dominira na ovom prostoru.³ Problemi nisu do kraja riješeni, delimitacijske crte nisu do kraja povučene i još uvijek ostaju otvorena pitanja koja pokazuju da bi neki jači potres mogao lako utjecati na retrogradna kretanja u pojedinim državama. No, ako se ima na umu činjenica da je na Balkanu vođeno nekoliko ratova i da su počinjena brojna zlodjela, čak i postignuti stupanj stabilizacije omogućava da se istakne NATO-ova politička i vojna uloga. Upravo tom kombinacijom sredstava NATO se pokazao kao instrument koji može stupiti u akciju i dovesti do mira, a nakon toga i do stvaranja uvjeta za početak suradnje. Stoga je i ta nestabilna sigurnost ipak značila značajan korak naprijed koji je omogućio da se započne s normaliziranjem odnosa, postupnim otvaranjem granica i razvijanjem suradnje.

Ulazak Hrvatske i Makedonije u Partnerstvo za mir potvrdio je želju i spremnost NATO-a da se širi i na prostor Balkana, ali je to u prvom redu bila namjera da se pokaže kako se zemlje koje su izvršile demokratske promjene nagrađuju i kako im se otvaraju vrata za suradnju s NATO-om. Stvaranjem Jadranske povelje i povezivanjem ove dvije zemlje s Albanijom otvoren je proces jačanja uzajamnih odnosa, ali i regionalnih okvira koji su potvrdili zainteresiranost za ulazak tri države u NATO. Uspješna realizacija MAP-a kao i promjene koje su učinjene na političkom i gospodarskom polju vodile su tome da je predsjednik George Bush izjavio u Rigi da su tri zemlje kandidati za dobivanje poziva 2008. g. na slijedećem NATO-ovom summitu. To je, također, istaknuto u službenom dokumentu sa zasjedanja šefova država 26 zemalja članica NATO-a u Rigi, što se sve zajedno može smatrati sigurnim znakom da pod uvjetom da u nekoj od tri zemlje ne dođe do nepredviđenih zastoja, one sigurno postaju članice NATO-a. To će se vremeniski vjerojatno povezati sa 60. obljetnicom NATO-a 2009. godine kada će biti primljeni novi članovi, od kojih svakako Albanija, Hrvatska i Makedonija, zasad, imaju sigurno prvo mjesto.

Summit u Rigi pokazao je, međutim, i širu namjeru stabilizacije regije. Tri države koje su do sada bile sasvim izvan bilo kakve institucionalne suradnje s NATO-om: Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija dobile su poziv da se uključe u Partnerstvo za mir, čime ta velika mreža suradnje s NATO-om postaje u cjelini kontinentalna, ne ostavljajući po strani niti jednu europsku državu. A kako je riječ o balkanskim zemljama tada je jasno da je taj poziv imao posebno značenje.

U prvim analizama koje su uslijedile bilo je očito da prevladava vidljivo iznenađenje izazvano pozivom NATO-a, jer se nije očekivalo da će se summit u

Rigi uopće baviti takvim pitanjima. Međutim, u širem kontekstu konsolidacije i transformacije NATO-a bilo je nemoguće po strani ostaviti pitanje Balkana i veze koje postoje između te regije i ukupnih strategijskih planova NATO-a.

I koliko god je još uvijek nemoguće sasvim jasno naznačiti koji element je bio odlučujući, u upućivanju poziva u situaciji kada nisu riješena neka temeljna pitanja (suradnja s Međunarodnim sudom, uhićenje Mladića i Karadžića) može se istaknuti bar dio razloga koji su utjecali na to da lideri NATO-a pozovu tri zemlje u PFP:

- Nakon upotrebe spektra različitih instrumenata koji su se kretali od ekonomskih, političko-diplomatskih i vojnih, očito se stalo na stajalište da demokratske snage u Srbiji, jednim dijelom vjerojatno i u Bosni i Hercegovini, mogu dobiti snažnu podršku u NATO-ovom pozivu koji pokazuje da su vrata otvorena i da se i s tim zemljama računa u stvaranju nove europske sigurnosne strukture. U slučaju Srbije poziv, svakako, treba amortizirati i one poremećaje koje će izazvati rješavanje kosovskog problema i vjerojatno davanje ograničene nezavisnosti Kosovu, što bi srpske vlasti ovom ponudom za suradnju trebale ipak ocijeniti kao čin koji je neizbježan i koji neće toliko štetiti srpskim interesima. Hoće li to pomoći demokratskim snagama u Srbiji da se na predstojećim izborima okupe i organiziraju oko zajedničkog demokratskog programa, koji bi onda tražio i rješenje za Kosovo, ubrzo će se vidjeti. Danas je, svakako, teže pretpostaviti da bi oni srpski politički akteri koji se protive Europi i svim vrstama euro-atlantskih integracija imali toliko snage da se suprotstave ovakvom pravcu razvoja odnosa ili, pak, da ih blokiraju. Prilikom donošenja odluke o upućivanju poziva, unatoč neriješenih pitanja, vjerojatno se u Bruxellesu računalo i s time da vojska koja se nađe u Partnerstvu za mir neće biti u stanju djelovati protiv nekih odluka koje podržava ili, pak, jasno zagovara NATO (ograničena nezavisnost Kosova), već da i srpska vojska, zajedno s demokratskim političkim snagama, može biti motor za promjene u Srbiji i brže priključivanje europskim tokovima.

- U velikom naporu za stabilizacijom prilika na globalnom planu, unutar europskog prostora nema žarišnih točaka i jedino područje koje nije bilo pokriveno suradnjom s NATO-om odnosilo se upravo na Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju. U prebacivanju strategijskog interesa NATO-a na Bliski istok, područje Zaljeva, Indijski potkontinent i sjeveroistočnu Aziju, više je nego očito da se Balkan ne može zapostaviti i da bi neke nestabilnosti s ovoga područja lako mogle biti prenesene u druge dijelove. Nova velika transverzala kojom i NATO prebacuje svoje vojne snage sa Sjevera na Jug (vojne baze u Bugarskoj i Rumunjskoj) nužno traži da se stabiliziraju susjedni dijelovi na Balkanu i da se putem Partnerstva za mir stvara jedinstveni prostor NATO-ove suradnje. Usporedo s tim, nove tri članice, ne samo da postaju dio PFP mreže, već one, također, mogu pripremiti svoje vojne snage za nove mirotvorne zadaće i sudjelovati sa svojim vojnicima na područjima gdje će se naći zajedno s drugim članicama NATO-a ili, pak, sa zemljama iz Partnerstva za mir.

- Kako je upućivanje poziva izazvalo prilično snažnu reakciju u odnosima između Bijele kuće, State Departmenta i Pentagona jasno je da se o odluci raspravljalo dulje vrijeme, ali da je sada prevagnulo uvjerenje kako je nastupio trenutak da poziv treba uputiti. Tu je zadnju riječ imala Bijela kuća, odnosno predsjednik Bush, koji vjerojatno nakon izbornog neuspjeha u Kongresu i preostale dvije godine svog mandata, želi pokazati snagu svog državičkog djelovanja i obilježiti ga nekim spektakularnim potezima. Jedan od njih bit će svakako i pozivi za proširenje NATO-a, a isto tako i poziv da se tri balkanske države nađu u Partnerstvu za mir. Time im se otvara mogućnost da postanu članice Jadranske povelje i da samim tim A-3 bude viđena kao A-6. Uz taj formalni dio otvorit će se prostor za intenzivniju suradnju na vojnom planu svih šest država, a isto tako i za razmjenu korištenja iskustava prve tri članice na polju realizacije MAP-a.

Želju za stabilizacijom prilika na Balkanu, gdje se sad očekuje da tri zemlje aspirantice za punopravno članstvo i tri države pozvane u Partnerstvo za mir pokrenu brojne oblike uzajamne suradnje i ujedno ubrzaju svoj hod prema reformama političkog, gospodarskog i vojnog sustava, na najbolji način izrazio je i generalni tajnik NATO-a Jaap de Hoop Schefer koji je rekao da se nada kako će u slijedećem razdoblju "na Balkanu biti manje NATO-a, a više Balkana u NATO-u". Tom najavom jasno se stavlja do znanja svim zemljama ovog područja da se računa na njih kao buduće članice i da, istodobno, sve ono što su dosada pokazale nove članice iz Istočne Europe vrijedi, također, i za ovo područje. Reforme tranzicijskog karaktera moraju se nastaviti, razvoj demokratskih odnosa, poštivanje ljudskih i manjinskih prava, te razvijanje regionalne suradnje je nešto po čemu će se cijeliti doprinos ovih zemalja NATO-u. Tu je, naravno, i vrlo istaknuta mogućnost sudjelovanja u mirovnim operacijama gdje se na najbolji način pokazuje konkretna spremnost potencijalne članice za vojnom suradnjom, ali isto tako u praksi se demonstrira i obučenost njezine vojske, moral i sposobnost za zajedničku akciju. U uvjetima djelovanja terorista na raznim stranama svijeta očekuje se da upravo zemlje u NATO-u, i one koje to žele postati, prednjače u antiterorističkoj koaliciji i da svojim sudjelovanjem pokažu i prednost svog zajedničkog povezivanja u NATO-u, ali isto tako i političku odlučnost da nastupaju na strani onih koji se bore protiv terorizma.

Stoga i najava ulaska Albanije, Hrvatske i Makedonije u NATO, kao i poziv Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji u Partnerstvo znače sveukupno znatno više od nekog pukog birokratskog novog razvrstavanja europskih država. To je daljnji prilog stabilizaciji Balkana i čvrstoj želji da se taj dio Europe uključi u euroatlantske integracije, ovog puta s točno naznačenim vremenskim kalendarom. Na taj način i stabilizacija prilika u Europi smatrat će se u velikoj mjeri dovršenom; s time se svakako stvaraju uvjeti da se i tzv. nestabilna sigurnost s Balkana počne pretvarati u kooperativnu sigurnost balkanskih država čvrsto povezanu sa sustavom NATO-a.

Nakon napada talibana na SAD Afganistan je ocijenjen kao područje u koje su se terorističke snage školovale, pripremale i na kraju stvorile svoju

državu. U velikom antiterorističkom pokretu NATO je dobio glavnu zadaću da putem svoje vojne sile bude onaj instrument koji će poraziti terorističke snage i započeti izgradnju novih odnosa u Afganistanu. Pokretanje akcije pozivom na čl. 5 NATO-a definitivno je izvuklo organizaciju izvan euroatlantskog prostora i postavilo je kao snažan štit protiv terorizma. Ta vrsta stabilizacije postavila je u novom svjetlu i snage NATO-a i mogućnosti njihove upotrebe. Na sastanku u Reykjaviku 2002. godine ministri vanjskih poslova zemalja NATO-a složili su se da NATO mora postati takav organizam koji može djelovati gdje god je to potrebno, održavati operacije izvan kruga država članica i uspješno ostvarivati sve postavljene zadaće. Imajući na umu potrebe stabilizacije, kao i borbu protiv terorizma, NATO je poduzeo odgovarajuće mjere koje su dovele do postavljanja NATO-a kao vodećeg u ISAF-u, gdje trenutno djeluje 37 država.

U velikom naporu da se stabilizira Afganistan prelamaju se brojne dileme iz odnosa saveznika, ali i njihovih odnosa s drugim državama, što sve zajedno pokazuje da je Afganistan postao daleko značajniji problem nego što se to u početku moglo zamisliti.⁴

U dalekom Afganistanu potvrđuje se da je transatlantizam i dalje vrlo vrijedna osnovica na kojoj se projiciraju demokratski odnosi između Zapadne Europe i Amerike i da zajedničkim snagama atlantski savez može i mora polučiti uspjeh. Nastojanje za unipolarnim američkim vodstvom i pokušaji da se objasni kako Amerika može sama bez saveznika i prijatelja pokazali su se kao isprazni, a više je nego jasno da niti EU ne može samostalno rješavati neke goruće probleme. Ono što se i u transatlantskim odnosima kroz čitavu njihovu povijest jasno provlačilo, i u početku je bilo nazivano asimetrijom odnosa, u novom rasporedu SAD – EU sada se postavlja kao takmičenje i pariranje koje, međutim, ne vodi cilju. Očito je da su Europljani u novim uvjetima prešli granicu u kojoj bi poslušno slušali i prihvaćali isključivo razinu konzultacija s velikim partnerom preko Atlantika. Oni danas, a to se jasno vidi na terenu u Afganistanu, žele zajedničko odlučivanje, što potvrđuje namjeru Europljana da traže svoj glas u stratejskim pitanjima.

S druge strane, Americi nije samo iz simboličkih razloga stalo da pokaže kako u ISAF-u djeluju zajedničke snage i kako u borbi protiv terorizma Amerika nije sama. Međunarodna suradnja, posebno ona u okviru NATO-a, potvrđuje stupanj spremnosti Alijanse, ali što je najvažnije, i savezništva koje postoji između SAD i njihovih europskih partnera.

Zajedničko stajalište u borbi protiv terorizma ne samo da pokazuje solidarnost na bojištu, već isto tako treba uroditi i širom, zajednički usklađenom transatlantskom politikom prema pitanjima terorizma i širenja oružja masovnog uništavanja. Oba problema su tijesno povezana i u slučaju jedinstvenog nastupa moći će se odlučno djelovati i protiv terorista, ali i opasnosti da oružja masovnog uništenja dođu u njihove ruke. Komercijalni razlozi i stano-

4

R. D. Asmus and R. C. Holbrooke, *Re-Reinventing NATO*, Riga, 2006., str. 4.

vite lukrativne ponude ne smiju zakriti opće ocjene o zajedničkoj prijetnji i opasnostima koje bi, na primjer, nuklearno naoružani teroristi imali za modernu civilizaciju.

U tom kontekstu vrijedno je istaknuti da je NATO u naporima za stabilizacijom bio u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i sada u Afganistanu, dakle u svim sredinama gdje se nalazi muslimansko stanovništvo i gdje se povlače različite crte podjele bilo povijesnog ili, pak, suvremenog karaktera. NATO-ov angažman trebao bi pomoći upravo onim muslimanskim snagama koje se zalažu za izgradnju društava koja neće biti zatvorena i koja neće polaziti od antizapadnjačke interpretacije islamske religije. Umjesto toga, stabilizacija znači potrebu da se ohrabruju sve one snage koje čak u vrlo teškim afganistanskim uvjetima pokušavaju graditi svjetovno društvo, uz poštovanje tradicije Islama, ali i prihvaćanje suvremenog svjetskog razvoja.

Poznavatelji afganistanskih prilika često puta sa skepsom gledaju na sadašnji angažman ISAF-a, odnosno NATO-a i pozivaju se na iskustva iz prošlosti. Britanski imperij, carska Rusija i na kraju Sovjetski Savez napustili su Afganistan poraženi u nemogućnosti da se bore i održe u takvim uvjetima. Danas se, također, unatoč postignutih uspjeha čuju glasovi o potrebi prekida te operacije. Međutim, čini se da o prekidu zasad nitko ozbiljno ne razmišlja. Stabilizacija Afganistana bitno je geostrategijsko i političko pitanje, koje u velikoj mjeri zadire u suštinu globalne politike.

Napustiti Afganistan bilo bi nemoguće zbog nekoliko razloga:

- Geostrategijski položaj Afganistana između Bliskog Istoka i Srednje Azije te u blizini Indijskog potkontinenta i novih azijskih država nastalih iz bivšeg Sovjetskog Saveza više je nego značajan, tim prije jer se radi o ukupno destabiliziranim područjima iz kojih bi iskre iz Afganistana mogle lako razbuktati neki požar različite vrste.

- Povlačenjem ISAF-a u Afganistanu bi nastao kaos i veliki obračun različitih oružanih snaga među kojima bi se sigurno kao glavni i najbrojniji postavili talibani koji bi relativno brzo mogli instalirati svoju vlast s mogućnošću brzog širenja na susjedna područja. Time bi zapravo i veliki front antiterorističke borbe bio razbijen, a većina stanovništva zemlje bila bi prepuštena sama sebi u borbi protiv terorista.

- Blizina Pakistana pokazuje se kao dodatna prijetnja jer je očito da je to zemlja koja se još krhkim nitima održava izvan talibanskih okvira i koja bi vjerojatno bila pod udarima domaćih talibana inspiriranih ISAF-ovim napuštanjem Afganistana. A preuzimanje vlasti od radikalnih islamista u Pakistanu koji raspolaže nuklearnim oružjem poremetilo bi sve procjene o stratejskom balansu na potkontinentu i želji dviju država, Pakistana i Indije, da se racionalno ponašaju. Umjesto toga, moglo bi se očekivati prijetnje i ucjene nuklearnim oružjem kojih se najviše boji američka politika koja upravo Pakistan vidi kao slabu točku u Aziji.

- Sadašnja raspodjela zona odgovornosti u Afganistanu, koliko god bila dobra ili pak loša za neke zemlje, ipak pokazuje zajednički nastup i želju da se vrši stabilizacija prilika i da se pomoću vojnih i civilnih sredstava stvaraju uv-

jeti za bolji život u Afganistanu. Napuštanje Afganistana pokazalo bi da se Savez nije u stanju nositi s tim zadaćama zajednički i da suprotnosti unutar Saveza imaju primat pred zajedničkim opasnostima. Poruke iz Rige više su nego jasne – u Afganistanu NATO ostaje a od saveznika se očekuje da bolje usklade svoje operacije, riješe pitanja slanja više vojnika i ujedno se dogovore oko sudjelovanja u aktivnostima na jugu zemlje. I to je još jedna potvrda da o povlačenju nema niti govora i da samo zajedničko djelovanje svim sredstvima može voditi stabilizaciji prilika u Afganistanu, a samim tim i čuvanju stabilnosti u regiji.

Ono što ipak nije do kraja riješeno niti u Rigi pokazuje se i dalje kao važno pitanje o kojem će ovisiti i uspjeh čitave akcije. Pod uvjetom da se aktivnosti u Afganistanu smatraju izrazito važnima i da se prihvati mišljenje kako bi povlačenje iz Afganistana značilo ne samo poraz NATO-a kao organizacije, već i znatno šire antiterorističke koalicije država, potrebno je snažnije akcentirati nekoliko bitnih pitanja.

1. U vojnom pogledu, očito je da niti broj, niti opremljenost, niti raspoređenost snaga u zonama odgovornosti ne jamče uspjeh u situaciji kada talibani i dalje mogu računati na podršku dijela lokalnog stanovništva.

2. U pogledu izgradnje društva, unatoč brojki koje pokazuju koliko kilometara novih putova je sagrađeno, koliko je novih škola otvoreno, koliko sela obnovljeno i sl., ipak se ne može zakriti potreba za jačim angažiranjem na civilnom polju kako bi se upravo time rušila potpora koju talibani imaju u civilnog stanovništva. Stalnim stvaranjem uvjeta za bolji i sigurniji život može se smanjivati talibanska prijetnja i ujedno graditi temelj novom Afganistanu.

3. Kako se uz održavanje sigurnosti sve više postavlja pitanje civilnih odnosa očito je da bi EU morala uložiti znatno više truda i sredstava kako bi zajedno s ISAF-om pomogla u realizaciju novog života u Afganistanu. Zajedničkom akcijom NATO-a, EU i UN talibani mogu biti pobijedeni u Afganistanu i ta zemlja mogla bi postati neka vrsta primjera zajedničke međunarodne akcije. U protivnom, rascjepkanost pristupa i napora neće dati rezultata i tada će i ISAF-ove aktivnosti sve više biti svedene na vojno djelovanje, što naravno ne jamči bolju budućnost Afganistanu, niti pomaže autoritetu NATO-a.

2. Globalizacijski izazovi i NATO

Za razliku od razdoblja hladnog rata kada su bili točno naznačeni pravci djelovanja blokova i parametri njihovog dosega, NATO je u današnjim uvjetima suočen s potrebom održavanja kolektivne sigurnosti, ali on je isto tako u tom naporu izložen kumulativnim izazovima. Euroatlantsko područje, nakon balkanskih događanja, sada je stabilizirano i nekih velikih opasnosti od poremećaja nema. Proširenja NATO-a, koja su obavljena i ona koja će uslijediti, sigurno će stvoriti uvjete da se čitav europski kontinent nađe zajedno u

euroatlantskom prostoru, što će, svakako, smanjiti moguće ugroze za stvaranje nekih euroatlantskih konflikata.

No, s druge strane, ako se u svjetlu terorističkog djelovanja promatra neke druge dijelove svijeta lako je zaključiti da se upravo iz njih pojavljuju izazovi sigurnosti koji direktno ili indirektno pogađaju i članice NATO-a, bez obzira na prividnu udaljenost tih zemalja od žarišta kriza. Geostrategijski luk kriza, kako ga je svojedobno nazvao Brzezinski, spušta se južnije od crte Rijeka-Varna-Vladivostok i zahvaća u tom tzv. azijskom Balkanu sva nestabilna područja.

Bliski istok i istočni Mediteran odavno su na redu NATO-ovih strategijskih analiza, a istodobno veliki Mediteranski dijalog, pokrenut sa dijelom zemalja Mediterana, imao je namjeru upravo ovaj najnestabilniji dio približiti NATO-u. Danas, međutim, u svjetlu događaja u Libanonu i u konstantno turbulentnim izraelsko-palestinskim odnosima očito je da dijalog nije bio dostatan i da bi NATO trebao učiniti mnogo više ako želi spriječiti daljnju destabilizaciju područja. Uostalom, već danas se na raznim stranama euroatlantskog saveza prihvaća mišljenje da je upravo Bliski istok izvorište kriznog stanja koje se širi, pa tako isto i terorizam stalno jača u svojim korijenima. Ako se tome dodaju novi pozivi na nuklearizaciju nekih zemalja u ovom području (Egipat, Sirija, Saudijska Arabija) tada se može s još više zabrinutosti gledati na izazove koje će po svemu sudeći NATO morati rješavati. Na koji način i kojim sredstvima, ostaje kao otvoreno pitanje. Hoće li se NATO sa svojim snagama pojaviti u nekoj mirotvornoj operaciji ili će morati vojno djelovati kako bi zaustavio neki teroristički pokret, kao što je npr. učinio u Afganistanu? No, već se sada čini da je Mediteranski dijalog bio preslab okvir za smirivanje stanja i izgradnju nekih novih odnosa koji bi ovo područje vodili miru.

S povećanom zabrinutošću u Bruxellesu se prate neke radikalne turske izjave kojima se traži invazija na sjeverni Irak kako bi se zaustavilo napade kurdske PKK na turski teritorij i kako bi se ujedno, u eventualnoj podjeli Iraka, zapriječilo stvaranje posebne kurdske države. Tursku vojnu invaziju može spriječiti samo NATO, bilo svojim političkim utjecajem na članicu, koja je inače dugi niz godina bila među najlojalnijim prijateljima Washingtona ili, pak, ako do te akcije dođe, NATO će biti ona snaga koja će morati štiti Kurde pred Turcima. Postavljanje interesa Iraka nad interesima Turske također može biti opasno i mora utjecati na odnose u samom NATO-u, ali isto tako i na profiliranje daljnjeg položaja Turske.

Opasnosti koje se vežu uz jačanje iranskog nuklearnog programa kao i uz ulogu koju Iran ima u odnosima u Iraku i u nekim drugim susjednim zemljama nemoguće je negirati, ali isto tako uporaba odgovarajućih protusredstava zasada je nepoznata. Američke prijetnje napadom na Iran pokazale su se kao pusta retorika, sankcije UN-a vjerojatno neće biti dostatne, te ako se nastavi s raspadanjem Iraka ovim tempom tada je jasno da će se morati tražiti drukčije rješenje. Da li bi možda snage NATO-a trebale zatvoriti iračko-iransku granicu i na taj način djelovati kao instrument zaustavljanja iranske infiltracije i ujedno stalnog jačanja iranskog položaja u Zaljevu?

Neko vojno djelovanje protiv Irana gotovo da je nezamislivo, pogotovo ako se imaju na umu sadašnja iskustva iz Iraka, a isto tako i činjenica da Iran raspolaže nekom vrstom oružja masovnog uništavanja. U kojem pravcu i s kakvim uspjehom bi ono moglo biti korišteno, o tome vjerojatno nitko ne bi htio spekulirati.

Ovoga trenutka Iran, svakako, raspolaže s nekoliko opcija koje bi mogao upotrijebiti u slučaju napada. On bi u slučaju napada mogao dovesti do zatvaranja Hormuškog tjesnaca i praktično blokade izvoza nafte: eventualni napad na Iran mogao bi se koristiti kao snažan pretekst u tvrdnjama da se napada islamski svijet i na kraju, Iran bi, također, mogao lako pojačati svoje djelovanje u Iraku čime bi i ovako teška situacija u toj zemlji postala još teža za američke i ostale s njima udružene snage.

U daljnjem nabranjanju nestabilnih područja u velikom luku kriza ne treba zaboraviti zbivanja na Indijskom potkontinentu i opasnosti od stalnog neprijateljstva između Indije i Pakistana. Tu je, naravno, i nuklearna dimenzija problema odnosa koja postaje još osjetljivija ako se na umu ima krhkost režima u Islamabadu. Sadašnji američki potezi u pravcu Indije, kao i želja da se ta zemlja pojavi kao stabilizator prilika u regiji, ima dva pravca akcije. Jedan je usmjeren prema Pakistanu i želji da se poboljšavaju indijsko-pakistanski odnosi, a u slučaju pada Musharafovog režima, da se preko Indije djeluje u pravcu stvaranja uvjeta za izgradnju nekog novog režima koji neće biti talibanski. Drugi pravac akcije zamišljen je prema Kini, i tu se očekuje da Indija bude ona zemlja koja će na stanoviti način parirati jačanju kineskih utjecaja u ovom području, i koja će istodobno svojim rastom morati zaokupljati kinesku pozornost u planiranju daljnjih kineskih poteza u Aziji.

Tom spletu problema može se dodati i nuklearizacija Narodne Demokratske Republike Koreje koja je ušla u klub posjednika nuklearnog oružja, te reakcije susjednih zemalja, Južne Koreje i Japana, koje već sada pokazuju znake uznemirenosti, ali i želju da krenu u pravcu vlastitog jačanja vojne sile. U slučaju Japana to bi svakako moglo značiti militarizaciju i još tješnje vezivanje uz SAD, kako bi se na taj način pariralo korejskoj prijetnji i stalnom razvoju kineske sile za koju se u Japanu tvrdi da će ubrzo početi dobivati i jasne vojne konture.

Vjerojatno suočeni s dramatikom događanja na kriznim područjima, ali i predviđanjima koja pokazuju da se radi o žarištima koja su trajnog karaktera, te imaju i svoju budućnost, neki analitičari počinju javno pozivati da se NATO otvori za članstvo svim državama koje su demokratske i koje mogu i hoće doprinijeti ostvarenju NATO-vih novih zadaća.⁵ Za te autore NATO je u sadašnjim okvirima nemoćan pred velikim globalnim izazovima, i u pokušajima polaganog prelaženja crte postavljene u Ugovoru gubi na vremenu, ali i na svojoj vjerodostojnosti. Paradoks da organizacija koja je najsnažnija na svijetu ostaje na područjima koja su markirana još u vrijeme hladnog rata vi-

di se kao nešto što je potrebno brzo mijenjati. Ukoliko NATO želi biti globalna alijansa mora se uhvatiti u koštac s globalnim izazovima što, naravno, automatski znači i to da se organizacija mora početi širiti novim članicama koje više neće biti samo iz reda zemalja Europe i Sjevernog Atlantika.

Na konferenciji u Rigi u studenom 2006. godine, uoči NATO-ovog summita, Zbigniew Brzezinski jasno je elaborirao probleme koji postoje između novih izazova sigurnosti i NATO-a. Po njemu, stvara se veliko područje "globalnog Balkana" u kojem je nekoliko točaka posebice osjetljivo i one već danas predstavljaju izazov NATO-u. To su odnosi Indije i Pakistana, kinesko-japanski odnosi, Rusija, područje Perzijskog zaljeva i Bliski istok. Kako bi se spriječilo daljnje razvijanje kriza potrebno je zatvoriti taj veliki jaz između stabilnog i nestabilnog dijela svijeta, odnosno između područja Sjevernog Atlantika i "globalnog Balkana", što se na najlakši način može ostvariti time da se određene zemlje pozove da participiraju u NATO-u. Zemlje koje već danas pokazuju interes za suradnju s NATO-om, a neke sudjeluju i u konkretnim akcijama NATO-a, Brzezinski vidi u pacifičkom području: Australija, Novi Zeland, Japan i Južna Koreja trebale bi postati članice NATO-a, čime bi se ojačalo čitavo područje i omogućilo da se preko NATO-a prate zbivanja u ovim dijelovima svijeta te da se na vrijeme reagira u sprečavanju kriza.

Teze Zbigniewa Brzezinskog odmah su u dijela sudionika konferencije izazvala sjećanja na nekadašnje instrumente vojnog djelovanja u ovom dijelu svijeta: CENTO, SEATO i ANZUS pakt nestali su još prije kraja hladnog rata u jeku promjena koje su se posebno odvijale među članicama CENTO i SEATO pakta. Pokušaj novog obnavljanja veza vojno-političke prirode, iako u sastavu ima i neke druge zemlje, ipak podsjeća na prošlo vrijeme a i to novo okupljanje odvijalo bi se prema NR Kini koja nikako ne bi mogla ostati po strani od ove nove koncentracije oko njezinih granica. Tim prije što još nije riješeno pitanje Tajvana koje bi u jednoj ovakvoj konstelaciji moralo, s kineske strane, biti svakako pomaknuto za dalju budućnost.

U raspravama koje su se i ranije vodile o tome da li širiti NATO članicama koje će biti izvan regije, isticalo se da je dosadašnja atlantska suradnja jasno pokazala da je otvorena mogućnost suradnje sa zemljama izvan tog kruga (Pfp) i da se NATO ne zatvara nikakvim geografskim limitima. Ipak, ističe se da pretvaranje NATO-a u neke nove Ujedinjene narode, s velikim brojem članica s raznih područja, nikako ne jamči da bi se NATO mogao lakše i bolje nositi s krizama nego što to čine UN. I na kraju, svakako stoji i argument koji poziva na atlantske vrijednosti i zajedništvo koje poput nekog posebnog vezi-va drže zajedno sve članice NATO-a u onom gotovo metafizičkom značenju termina: Zapad. Koliko god taj termin danas geografski bio pomaknut prema Istoku, a broj članica NATO-a povećan, jasno je da upravo te zapadne vrijednosti političkog, gospodarskog, kulturnog i socijalnog karaktera ostaju kao čvrsti temelji atlantizma kojeg bi bilo teško sasvim globalizirati.

Sve dosadašnje nove članice koje su ušle u NATO nakon raspada bipolarnog sustava jasno su pokazale želju da prihvate sve te vrijednosti i da se što prije uključe u zapadno društvo. Dvije zemlje koje također stoje pred vratima

NATO-a, Ukrajina i Gruzija, s mnogo više unutarnjih i vanjskih teškoća htjele bi prihvatiti atlantizam i ući u NATO, čime bi se također i geografski doseg organizacije znatno proširio.

Ali, prije nego NATO krene u pravcu nekog novog euroazijskog proširenja ili, pak, preuzimanja globalnog mandata potrebno je riješiti, svakako, ono središnje pitanje euroatlantskog jedinstva i zajedništva. To u prvom redu podrazumijeva odnose NATO-EU koji se još uvijek pokazuju kao institucionalno nesređeni i nedovoljno harmonizirani u praksi. Političke podjele nastale u doba Bushove administracije, kao i američke tvrdnje o postojanju "nove" i "stare Europe", naravno da nisu doprinijele tome da Europljani shvate kako je u zajedničkom interesu neodvajanje NATO-a od EU, već da u sadašnjoj fazi međunarodnih odnosa i povećanih različitih izazova samo zajedničko djelovanje EU i NATO-a može pomoći stabilizaciji međunarodnih odnosa. Predugo licitiranje oko europskih snaga⁶ i mogućnosti njihove uporabe slabi zajednički nastup i rasipa sredstva koja bi se daleko bolje mogla upotrijebiti u zajedničkoj akciji.

Ako se promatra sadašnje izazove sigurnosti na raznim stranama svijeta, može se upotrijebiti optika koja će pokazati kako je riječ ne toliko o sukobu civilizacija, već da se radi o onom što je Huntington kasnije nazvao: *West against Rest*. I upravo u tom velikom sučeljavanju koje ima svoje civilizacijske, kulturne, ali isto tako i ekonomske i političke premise, moguće je vidjeti potrebu da se zapadni svijet solidarizira. Izdvajajući samo terorizam kao jedan od izazova pokazalo se da je on u stanju djelovati na širokom planu protiv razvijenih, odnosno zapadnih zemalja, i da stoga pokušaji eliminiranja terorizma nacionalnim sredstvima ne mogu uspjeti. Definiranje granica Zapada, odnosno razvijenog i bogatog svijeta, svodi se danas na članice NATO-a i EU, te zemlje koje bi u budućnosti mogle biti uključene u ovaj lanac zajedništva: Japan, Koreja, Australija i Novi Zeland. Upravo taj zapadni svijet, sa svojim vrijednostima, ali i stupnjem ekonomskog razvoja, nailazit će sve više na suprotstavljanja zemalja koje se nalaze u tzv. ostatku svijeta, od kojih su neke k tome još dodatno uvučene u svoje lokalne konflikte. Razdjelnica podjele više nije ideologija, ali ekonomski položaj, civilizacijske razlike, a u nekim slučajevima nove političke ambicije i aspiracije, zahtijevaju da se organizirani instrumenti zapadnog svijeta bolje povežu i da usklade svoje akcije.

Bushova administracija, koja je izazvala toliko animoziteta u Europi, treba biti shvaćena kao nešto što ima svoj vijek trajanja i, na kraju, što predstavlja samo polovicu američkog društva. Druga će polovica na sljedećim izborima pokazati je li toliko ojačala da može izabrati predsjednika SAD-a koji može biti drukčiji, a samim tim u Europi popularniji i prihvaćeniji. No, u svakom slučaju ne treba zaboraviti da Zapad, odnosno veliku zapadnu skupinu država koja temelji svoj život na zapadnim vrijednostima i standardima, predvodi Amerika i da bez te Amerike nema snage koja bi mogla držati međunarodnu stabilnost: bilo da je riječ o Kosovu ili pak Afganistanu. To pogotovo vrijedi u nekim dalj-

6

Vidi potanje: L. Čehulić, *Europska obrana*, Zagreb, 2006.

njim sigurnosnim sučeljavanjima kada će se ponovno pokazati da je europska radna snaga daleko od američke i da praktički Europa nije u stanju rješavati veće sigurnosne krize bez američkog sudjelovanja, pa i vodstva.

Stoga i velike zadaće koje stoje pred NATO-om na polju stabilizacije i sučeljavanja s globalnim izazovima zahtijevaju u prvom redu rješavanje pitanja odnosa unutar euroatlantskog bloka država. Dvije velike organizacije, NATO i EU, ne smiju nikako biti u procesu takmičenja, već što brže moraju potražiti zajednički jezik. Ponekad se tvrdi da je Amerika posljednjih godina postala umorna od svog položaja, da je počela više komandirati a manje predvoditi i da je to najviše došlo do izražaja u Bushovoj administraciji. S druge strane, Europa je posebno svojom ekonomskom snagom, kao i velikim proširenjem, počela razmišljati u kategorijama koje su manje vodile računa o euroatlantizmu a više o striktno europskoj dimenziji, što je također pogrešno i svedeno je samo na kratkoročni uspjeh.

Revitalizacija euroatlantske ideje sama će po sebi vratiti povjerenje u NATO i obnovit će pozitivna mišljenja o velikoj političko-ekonomskoj integraciji u Europi koju provodi EU. Međutim, ako obje organizacije budu išle svojim pravcem to će biti loše za svaku od njih, slabit će dalje temelje zajedništva formiranog na euroatlantizmu, i na kraju, stvarat će pukotine koje će upravo svi oni koji se nalaze u zapadnoj cjelini nastojati koristiti kao priliku za potkopavanje Zapada. Unatoč sadašnjih diskusija, sporova i dilema takav razvoj će sigurno biti spriječen, a lideri na obje strane Atlantika trebat će sačuvati euroatlantizam.

Literatura

Brzezinski, Zb., *Velika šahovska ploča*, Varaždin, 1999.

Brzezinski, Zb., *Out of Control*, New York, 1993.

Čehulić, L., *Europska obrana*, Zagreb, 2006.

Kay, S., *NATO and the Future of European Security*, New York, 1998.

Vukadinović, R., Čehulić, L., Lovrić, D., *NATO u međunarodnim odnosima*, Zagreb, 2006.

Summary

NATO: between Crisis Stabilisation and Global Challenges

If NATO transformation is seen as a long-term process it is possible to predict for both political and military coordinates of the action to be focused on two main processes, which will present the main NATO recognition characters in the next period.

Stabilization and globalization present two focal points which will dominate NATO's outward appearance in the future, determining at the same time the rate of political and strategic discussions on NATO transformation.

Key words: NATO, NATO Riga Summit, transformation, stabilization, globalization